

S. Turcsányi Ildikó:

**A Jantyik Mátyás Múzeum
régészeti gyűjteményének története
és régészeti kiállításai**

Békés 2005.

Békési Téka

30. sz.

A Békés Városi Jantyik Mátyás Múzeum
tájékoztatója

Szerkesztő: B. Szűcs Irén

ISBN 963 867 290 0
ISSN 0238-0005

A békési múzeum hivatalos megalapítására 1938-ban került sor, a községi előljáróság megbízása alapján.

A község főjegyzője ekkor kérte fel dr. Durkó Antal gimnáziumi tanárt, hogy vállalja el a helytörténeti múzeum megszervezését. Lelkes gyűjtőakció indult el a városban, melynek eredményeképpen 1940-ben már mintegy 800 db tárgya volt az újonnan alapított intézménynek. Ezekből a gimnázium dísztermében kiállítást rendeztek. A bemutatott anyagban benne foglaltatott a korábban gimnáziumi szertárként működő, évtizedek óta ajándékozás útján gyarapodó iskolai "múzeum" átkerült vegyes értékű régészeti része is. Ez jelentette az 1972-ben Jantyk Máttyás festőművész nevét felvevő békési múzeum régészeti gyűjteményének alapját.

Először tehát erről kell szólnunk.

Banner János, városunk környékét is rendszeresen kutató nemzetközileg ismert régészprofesszor békési diákéveiről szóló visszaemlékezéseiben így ír:

"Még nem volt szabad felmenni a falépcsőn a kollégium első emeletére, bár már második esztendeje jártam a földszinten lévő elemi iskola III-IV. osztályába. (Az 1897-98-as évekről, a mai Zeneiskola épületéről van szó.)... De hát a gyerek kíváncsi s mivelhogy két bátyám már többször is járt a Faragó János tanár úr vezette intézményben és arról csodákat mesélt, nehezen vártam, hogy végre már előttem is megnyíljk. Csak első gimnazista koromig kellett várni, elérkezett ennek is az ideje. De már előbb be-bekukucskáltunk a kulcslyukon. Így még rejtélyesebb volt, mint később, amikor belül kerülhattünk az ajtót! (...)

Ha azóta se láttam volna ezt a gyűjteményt, néhány régi edényen, kő- és rézbaltán kívül aligha emlékeznék belőle egyébre. De évtizedek múlva én szedtem rendbe, én leltároztam az öreg iskola iránti tiszteletből azt a

száz egynéhány tárgyat, amiben még határbeli dolog is akadt, de sok olyan is, aminek se az új oktatáshoz se a község településtörténetéhez semmi köze nem volt. A Wieland János társulati főmérnök gyűjtötte povádi kő- és rézkori anyagon kívül (...) egy törött gót fibula (ez ma is megvan a múzeum régészeti gyűjteményében) beszélt csak a község határának íratlan történetéről. (...)

Hát ilyen volt és a Zolnay Béla adományaival is alig változott ez a múzeumnak nevezett gimnáziumi szertár.”¹

A múzeumi könyvtárunkban az 1880-as évektől meglévő békési gimnáziumi értesítőkben igyekeztünk nyomon követni e régóta létező, és ajándékozás révén állandóan gyarapodó gyűjtemény sorsát, 1940-es bemutatásáig:

– 1880-81-es tanév: A pénz- és éremgyűjtemény egy darab Weil Sándor úr által ajándékozott 1546-ban vert éremmel gyarapodott².

– 1881-82-es tanév: Ajándékoztak: Hofman Imre erdész úr 2 kis ezüstpénzt I. Mátyás és II. Ulászló korából. Zs. Szabó Gábor gondnok úr 2 bronz gombot és egy ezüst pénzt. Bányai Imre úr egy rézpénzt I. Mátyás korából. Végh József I. o. tanuló egy római és egy 1665. évi lengyel ezüst pénzt. Weil Sándor I. o. tanuló egy régi ezüst pénzt.³

---

¹ Békés - Kolozsvár - Jászberény - Szeged (Banner János emlékiratai 1945-ig) Sajtó alá rendezte: Jankovich B. Dénes. Gyula, 1990. 16-17.o.

² A Békési Helv. Hitv. VI. osztályú Reálgymnasium Értesítője 1880/81. Bp. 1881. 19.o.

³ A Békési Helv. Hitv. VI. osztályú Reálgymnasium Értesítője 1881/82. Békés 1882. 21.o.

- 1883-84-es tanév: A múzeum számára ajándékoztak: tek. dr. Hajnal István úr egy db 15,5 cm hosszú vadkan agyart, egy bronz dárdahegyet, egy 25 és fél cm hosszú bronz csákányt (van ilyen a gyűjteményünkben, talán ezek), 3 db téglát a budai római fürdőből (ezek ma is megvannak). Sas János egy kövesült ősz szarvas szarut.⁴
- 1884-85-ös tanév: A múzeum őre Faragó János tanár, ez évben ezüst, bronz és réz pénzeket ajándékoztak.⁵
- 1885-86-os tanév: A múzeum őre Faragó János tanár, külön említi az éremtárat és a régiségtárat. A régiségtár részére ajándékozott Mucsi István, helybeli lakos egy régi lovagkardot, egy lándzsát és egy fejszét, melyeket a Fekete-Körös hullámteréből ástak ki. (Ma is megvannak a gyűjteményünkben)⁶
- 1886-87-es tanév: A múzeum őre Faragó János tanár, az ajándékozások csak egyszerően fel vannak sorolva, ami a múzeumra vonatkozik: Virág István V. o. tanuló egy régi római ezüst pénzt.⁷
- 1887-88-as tanév: A múzeum őre Faragó János, ez évben ajándékoztak több régi pénzt. Az iskola udvarán a fundamentum ásáskor 2,5 méter mélységben talált, sza-

---

⁴ A Békési Helv. Hitv. VI. osztályú Reálgymnasium Értesítője 1883/84. Békés 1884. 21.o.

⁵ A Békési Helv. Hitv. VI. osztályú Reálgymnasium Értesítője 1884/85. Békés 1885. 22-23.o.

⁶ A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gmnasium Értesítője 1885/86. Békés 1886. 41.o.

⁷ A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gmnasium Értesítője 1886/87. Békés 1887. 72.o.

badtűznél égetett cserépedény szintén a régiségtárba adattott.⁸

– 1888-89-es tanév: A múzeum öre Faragó János, ajándékoztak régi pénzeket, Kerepeczki Mihály tanuló egy régi kardhüvelyt, Diamant Jakab úr a múzeum gyarapítására 3 forintot.⁹

– 1889-90-es tanév: A múzeum öre Faragó János, régi pénzeket és egy lábszárdíszül használt rézgyűrűt ajándékoztak ez évben.¹⁰

– 1890-91-es tanév: A múzeum öre Faragó János, ajándékozás: régi pénzek.¹¹

– 1891-92-es tanév: A múzeum öre Faragó János, ajándékoztak régi pénzeket és tek. Zolnai Béla mérnök úr 61 darab, földből kiásott régiséget (!).¹²

– 1892-93-as és 1893-94-es tanév: A múzeum öre Faragó János, csupán régi pénzek adományozásáról hallunk.¹³

– 1894-95-ös tanév: Múzeumőr Faragó János, adományok: Makai Márton egy bronzvésőt, többen régi pénzeket. Ez évben olvasunk először kimutatást a tanintézeti felszerelésekről:

Érem és régiségtár

---

⁸ A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1887/88. Békés 1888. 30.o.

⁹ A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1888/89. Békés 1889. 48.o.

¹⁰ A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1889/90. Békés 1890. 23.o.

¹¹ A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1890/91. Békés 1891. 21.o.

¹² A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1891/92. Békés 1892. 31.o.

¹³ A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1892/93. Békés 1893. 36.o. és uaz 1893/94. Békés 1894. 47.o.

Az éremgyűjteményben van	474 db
a philológiai történeti és régészetiben	203 db
vegyes tárgyak	200
db ¹⁴	

– 1895-96-os tanév: gyarapodás két régi ezüst pénz¹⁵

– 1896-97-es tanév: Múzeumőr Faragó János, gyarapodás 2 régi pénz és Rácz Béla IV. o. tanuló egy kövésőt. Az ez évi kimutatásból azt is megtudhatjuk, hogy a régészeti emlékek az egyebekhez nyertek besorolást, azok száma ez évben 201 db.¹⁶

– 1899-1900-es tanév: Gyarapodás: régi pénzek és Nagy Lajos gimnáziumi tanár ajándékozott 10 db régiséget (ezek a régészethez nyertek besorolást)¹⁷

– 1903-04-es tanév: Zolnay Béla mérnök úr ajándéka: 2 db bronzvéső, 1 db füles csákány bronzból, 2 db sarkantyú vasból, 1 db hálónehezék égetett agyagból, 18 daraból álló mezőberényi lelet, mely tartalmaz csengőt, karperecet, fülönfüggőt, sarlót stb. Nattland János úr ajándéka 1 db hálónehezék, 1 db kövéső. Lovas Mihály esküdt úr 1 db római pénz (Hadrianus korából) - a római pénz kivételével vannak ilyenek régészeti gyűjteményünkben.¹⁸

---

¹⁴ A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1894/95. Békés 1895. 29.o.

¹⁵ A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1895/96. Békés 1896. 156.o.

¹⁶ A Békési Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1896/97. Békés 1897. 49.o.

¹⁷ A Békési Államilag Segélyezett Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1899/1900. Békés 1900. 38.o.

¹⁸ A Békési Államilag Segélyezett Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1903/04. Békés 1904. 73.o.

– 1904-05-ös tanév: A régiségtani múzeumnak ajándékoztak: Nattland János mérnök úr egy régi csonttűt. Véver Oszkár könyvkereskedő úr egy kővésőt. Banner János VII. osztályú tanuló 2 db római téglát Aquincumból.¹⁹

Ez utóbbi ajándékozás történetére maga az ajándékozó, Banner János később így emlékezik:

"Emlékezem, hogy először az amphiteatrumot néztem meg. Aztán jött a város maradványainak a megtekintése. Faltam a látnivalókat, de már tudtam, hogy bűn elkövetése nélkül nem hagyom el a területet. Láttam, hogy egy nagyobb piskótatéglákból rakott padlót már erősen kikezdett az idő. (...) Már lefelé igyekezett a nap, amikor elhagytam a múzeumot. Hiába küzdött bennem a jóra való szándék, eluralkodott rajtam a bűnös szándék és visszahúzott a piskótákhoz. Senki se járt a környéken, nyugodtan dolgozhattam és a négy téglá csakhamar a kabátom alá került s baj nélkül kijutottam a kerítésen kívül. (Megnyugtathatom az aquincumi múzeum igazgatóságát, hogy a négy piskótatéglából kettőt az iskolának adtam. Kalvoda Ferenc tanár úr, a történet-philológiai múzeum kezelője sohasem tudta meg, hogy velem együtt ő is orgazda lett, sőt az 1904-1905. évi értesítőben, a régiségtani múzeum gyarapítói közt ki is mutatta, "Banner János VII. osztályú tanuló 2 db római téglát Aquincumból". A bűnöm így felére csökkent s csak akkor szabadultam meg tőle valóban, amikor a felosztatáskor a másik

---

¹⁹ A Békési Államilag Segélyezett Ev. Ref. VI. osztályú Gimnasium Értesítője 1904/05. Békés 1905. 67.o.

kettőt is odaadtam. Ma is megvan a békési múzeumban.)"²⁰ A téglák ma, 2005-ben is megvannak még.

– 1905-06-os tanév: A régiségtani gyűjtemény őre Kalvoda Ferenc. Minket érdeklő gyarapodás: Zolnay B. mérnök úr ajándékából 8 db különböző régiség. "*E gyűjtemény jelenleg rendezés alatt áll.*"²¹

– 1906-07-es tanévtől az 1911-12-es tanévig csupán régi pénzeket ajándékoztak, a gyűjtemény őre továbbra is Kalvoda Ferenc volt.

– 1912-13-as tanév: ez évben különválasztották a philológiai gyűjteménytől a történelmi szertárat és régiségtárat, őre Faragó László lett. A következő évre teljes új leltárt is ígérnek az értesítőben.²²

– 1913-14-es tanév: Történelmi szertár és régiségtár őre Faragó László, új leltározása folyamatban van.²³

– 1914-15-ös tanév: őre Faragó László, "állapota nem változott", ajándékozás: Benedicty József VIII. o. t. 1 db mozaikot Pompeiből.²⁴

– 1915-16-os és 1916-17-es tanévben az iskola szertárainak felszereléséről nem közölnek semmit az értesítőben. 1917-18-24. között nem jelentek meg gimnáziumi értesítők.

---

²⁰ Békés - Kolozsvár - Jászberény - Szeged (Banner János emlékiratai 1945-ig) Sajtó alá rendezte: Jankovich B. Dénes. Gyula, 1990. 21-22.o.

²¹ A Békési Államilag Segélyezett Ev. Ref. VI. osztályú Gymnasium Értesítője 1905/06. Békés 1906. 48.o.

²² A Békési Ref. Főgimnázium Értesítője 1912-13. Békés 1913. 69.o.

²³ A Békési Ref. Főgimnázium Értesítője 1913-14. Békés 1914. 113.o.

²⁴ A Békési Ref. Főgimnázium Értesítője 1914-15. Békés 1915. 62.o.

– Az 1924-25-ös tanévtől az 1931-32-es tanévig az értesítőkben csupán a tanítást segítő szertárak felsorolásában jelenik meg a történet-filológiai gyűjtemény, és 1-1 érme ajándékozásáról olvashatunk.

– 1932-33-as tanév: Történet-filológiai szertár őre Osváth Gyula, ez évben először a gyűjtemény értékét is felbecsülték: állománya 1675 db 4930 pengő értékben. Gyarapodás nem volt.²⁵

– Az 1933-34-es tanévtől az 1938-39-es tanévig gyarapodás nincs a gyűjteményben, változás csupán annyi, hogy az utolsó évben új őre lett a történet-filológiai szertárnak, Bíró Lajos személyében.²⁶ Ugyanebben az évben vette fel az intézmény az iskolaalapító rektor, Szegedi Kis István nevét, és múzeumunk is 1938-ban alakult.

1939-ben egyéb változás is történt, ezzel kapcsolatban ismét Banner János régészprofesszor, volt békési diák visszaemlékezéseit idézzük:

"Az ásatások előkészítéséig volt időnk arra is, hogy a gimnáziumi gyűjteményt az intézetben feldolgozva, részben publikálva tegyük annyira-amennyire hozzáférhetővé s amennyiben lehetséges leltározása után használhatóbbá. Volt már erről a "múzeumról" szó, gyerekkori régészeti emlékeim elbeszélése során. Akkor sohasem gondoltam rá, hogy valaha én leszek az, aki megkísérli rendet csinálni ebben a naggyobbára szedett-vedett, diákkezeken keresztül összegyűlt gyűjteményben. Ami használható volt benne, arról több helyen is írtam. Sok érték biz nem volt ebben, de az öreg diák - akinek nagy

---

²⁵ A Békési Ref. Reálgimnázium Értesítője 1932-33. Békés 1933. 8.o.

²⁶ A Békési Ref. Szegedi Kis István Gimnázium Értesítője 1938-39. 14.o.

*része volt a békési egyesület megalakulásában - úgy érezte, kötelességet teljesít, amikor háláját valóban a maga módján rója le az öreg iskolával szemben."*²⁷

Ezután, bár az értesítőkben szinte minden évben szerepel az ígéret, hogy közlik a részletes leltárt, a történet-filológiai gyűjtemény csupán a szertárak felsorolásában kap helyet. Nem kapunk hírt arról sem, a gimnáziumi anyag vajon mikor kerülhetett át a múzeum tulajdonába. Azt, hogy odakerült, biztosan tudhatjuk, hiszen az első szakszerű leltározáskor a gimnáziumi értesítőkben gyarapodásként felsorolt régészeti leletek nagy része (például Banner János fent említett aquincumi téglái) nyilvántartásba került.

Az 1938-ban alapított múzeum számára összegyűjtött anyag gyűjtemények szerinti szétválasztása igen vontatottan, lassan haladt, egy 1955-ben a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya által elrendelt helyszíni ellenőrzés után íródott levélben kötelezték a múzeumvezető Durkó Antalt gyűjteményenkénti szakleltár készítésére.²⁸ Ennek megfelelően az 1955. évi ideiglenes költségvetési előirányzatban nyilvántartási munkákra kért 600 Ft-ot jóváhagyták a békési múzeum számára.²⁹ Egy 1955. 10. 14-én a Népművelési Minisztériumban kelt levélben Korek József osztályvezető a nyilvántartási hitelkeret terhére Tábori György békéscsabai múzeumvezetőt jelöli ki a munka elvégzésére.³⁰ A múzeum régi lel-

---

²⁷ Békés - Kolozsvár - Jászberény - Szeged (Banner János emlékiratai 1945-ig) Sajtó alá rendezte: Jankovich B. Dénes. Gyula, 1990. 142.o.

²⁸ JMM. Irattár 61/1954. iktsz. Kelt: Bp. 1954. május 10.

²⁹ JMM. Irattár 18/1955. iktsz.

³⁰ JMM. Irattár 139/1955. iktsz. Kelt: Bp. 1955. 10. 14.

tárkönyvének bejegyzései alapján a munka 1955-ben el is kezdődött, az első szakszerű leltározást azonban nem Tábori, hanem szintén egy volt békési diák, az 1950-ben városunkban érettségizett, majd egyetemi évei után a békéscsabai múzeumba kerülő Kovalovszki Júlia végezte.³¹

Az általa nyilvántartásba vett 813 db tárgy többnyire szórványként, ajándékozás útján került a gyűjteménybe, ami azt jelenti, hogy lelőköri körülményük általában ismeretlen, tudományos feldolgozásra kevésbé alkalmasak. Az alábbi levelek alapján azonban néhány lelet mégis felkeltette a szakma érdeklődését. 1957-ben a nyíregyházi Jósza András Múzeumban dolgozó Csallány Dezső kérte, hogy a gimnáziumból átkerült gepida fibulát megtekinthesse gepidákról szóló munkájához.³² 1966-ban Párducz Mihály az Akadémia Régészeti Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársa szeretné kollégájával, Bognárné Kutzián Idával a békési múzeum régészeti anyagát tanulmányozni.³³

A továbbra is folyamatosan gyarapodó anyag beírását ezután Durkó Antal, a múzeum igazgatója folytatta. Ő az évek folyamán 74 db régészeti leletet leltározott, bár - nem lévén régész - ezek leírása kevésbé használható.

---

³¹ JMM. 2. sz. vegyes leltárkönyv: a régészeti anyag leltári számai 55-tel kezdődnek, a leltározó neve rovatban pedig Kovalovszki Júlia szerepel.

³² JMM. Irattár 50/1957. iktsz. Csallány Dezső egyébként saját közlése szerint Banner János: Békéscsaba területének története a legrégibb időktől a magyar honfoglalásig című, a Körös Népe I. kötetében (Bcsaba, 1956.) megjelent dolgozata alapján kereste meg a békési múzeumot.

³³ JMM. Irattár 28/1966. iktsz.

Ekkoriban már többeket kezdett foglalkoztatni a régészeti szakág kiállításra való bemutatkozásának terve, Banner János egy 1966. május 14-én kelt, Durkó Antalhoz címzett levelében így írt:

*"Részben foglalkoztat az a gondolat, amelynek időszerűsége - úgy látom - most érkezett el, amikor a Békési Múzeum öt helyiséget kapott s előbb-utóbb bizonyára meg is nyitja kapuit. Magad is tudod, hogy a csabai múzeum régészeti kiállítása évekkel ezelőtt megszűnt és nem hiszem, hogy egyhamar újra felállítsák. Az anyag tehát a raktárban fekszik. Arra gondoltam: nem lehetne egy szobát a Békésen előkerült anyagból berendezni, természetesen a csabai múzeum tulajdonjogának fenntartásával. Van ott a Várdombról előkerült anyagon kívül egyéb is. Ott van az Emperl gyűjteménynek a Nemzeti múzeumtól odakerült anyaga - szép bronzok -, a nemrégiben Povádon ásatott X-XI. századi temető leletanyaga, a tiszai és bodrogheresztúri leletek. Szóval Csabán raktározott békési leletek, a múlt beszédessé tett, de újra elnémitott anyaga. Milyen szép és tanulságos kiállítást lehetne rendezni belőle."*³⁴

A kiállítás 1966-ban még nem valósulhatott meg, Banner így 1970-ben újra felvetette a gondolatot, levele ekkor már a következő múzeumigazgatóhoz, Tábori Györgyhöz szólt:

"Nem lehetne a békési Várdomb kiállításra érdekes anyagát - a M. M. Múzeum tulajdonjogának fenntartásával - Békésen felállítani ? Annyi lelet van, hogy főhet a feje annak, aki rendezni akarja. Nem hiszem, hogy a

---

³⁴ JMM. Td.88.46.1.

felvetett gondolatnak - hiszen a megyei múzeum - a központ, akadálya lehetne."³⁵

Tábori bizonyára örömmel üdvözölte a kiállítás ötletét, hiszen annak feltételeit firtató levelére Banner május 16-án³⁶ már válaszolt is:

"Pénz, pénz, pénz! Ez kell ahhoz, hogy valóban korszerű és szép tálalásban kerüljön a Várdomb életét megörökítő kiállítás a népművelés szolgálatába. A megye legszebb múzeumi épülete is kötelez erre. (...) Annak idején megírtam elgondolásomat a csabai múzeum régészeti osztályának olyan rendezéséről, amely éppen a Várdomb életét örökítette volna meg. A múzeum irattárában bizonyára megvan, csak elő kell szedni."

A csabai múzeum idejekorán lebontott régészeti kiállításáról is ír:

"Volt annak egy olyan része, amely a Várdombot mutatta be. Nem csak az anyagot, de az ásatás menetét, a térképeket, rajzokat, stb. A csabai múzeum negatívjai közt kell lenni felvételeknek ezekről a szekrényekről. Ezek útmutatása mellett nem kell újat csinálni."

A témára vonatkozó következő levél tanúsága szerint³⁷ Tábori júniusban Budapestre utazott, hogy Banner Jánossal és az anyagot jól ismerő Kovalovszki Júliával beszélhessen.

A megbeszélés után azonban nem nagyon haladtak a dolgok, Banner így július 22-én sürgető levelet³⁸ írt:

"Innen-onnan egy hónapja, hogy itt jártál, azóta sem én sem Julika semmit nem kaptunk kézhez a csabai

---

³⁵ JMM. Irattár 39/1970. iktsz.

³⁶ JMM. Irattár 44/1970. iktsz.

³⁷ JMM. Irattár 44-1/1970. iktsz.

³⁸ JMM. Irattár 44-1-1/1970. iktsz.

kiállítás rajz anyagából, forgatókönyvéből. E nélkül pedig nem megy a munka."

Tábori válaszában³⁹ elnézést kér a késedelemért, de az ekkor elküldött anyag sem elégséges, a Pestről érkező levélben⁴⁰ újabb kérdések vannak:

"... milyen anyagból van a fal felé kerülő hátlap... Nem tudom milyen méretűek a terem falai."

A Békésről érkező újabb küldemény után augusztus 6-án⁴¹ Banner már a következőket írta:

"... Julika böngészi a feliratokat, de nem a küldött rossz képekről. Szerencsére nekem volt nagyobb méretű Kárász Judit féle fényképem. Mindezek ellenére a csabai kiállítás írott és rajzolt anyagát feltétlenül kérem. Nem szeretném, ha ezek hiányában le kellene mondanom a munkát."

Néhány nap múlva⁴² Kovalovszki Júliával történt egyeztetésről tudósít, ennek alapján közli installációs igényeit, s *"kérek kötelező felhatalmazást a rajzoló számára, meghatározott kerettel."*

A postafordultával érkező békési levélben⁴³ Tábori György már a nyitás pontos időpontjáról írt:

"A nyitást én október 11-re tervezem, így van bőven idő a szövegek megírására, azok grafikussal való elkészítésére és az anyag kiválogatására is."

Másnap újabb levél⁴⁴ érkezett Táboritól, melyben közli, hogy a kiállításra vonatkozó költségigénylést⁴⁵

---

³⁹ JMM. Irattár 44-2/1970. iktsz. Kelt: Békés, 1970. július 28.

⁴⁰ JMM. Irattár 44-3/1970. iktsz. Kelt: Bp. 1970. VIII. 1.

⁴¹ JMM. Irattár 44-3-1/1970. iktsz. Kelt: Bp. 1970. VIII. 6.

⁴² JMM. Irattár 44-4/1970. iktsz. Kelt: Bp. 1970. VIII. 11.

⁴³ JMM. Irattár 44-4-1/1970. iktsz. Kelt: Békés, 1970. augusztus 12.

⁴⁴ JMM. Irattár 44-6/1970. iktsz. Kelt: Békés, 1970. augusztus 13.

benyújtotta a csabai múzeumhoz. Banner János válaszában⁴⁶ korainak tartotta a megnyitó időpontját:

"A megnyitás időpontját - tekintettel arra, hogy Békésen még semmi sincs - túl korainak tartom, csak akkor határozz erről, ha az anyagiakat is beleértve, minden rendezve lesz. Én semmire se reflektálok, de Julika munkáját - erről ő nem tud - rendesen meg kell fizetni."

Néhány nap⁴⁷ múlva a munkálatok állásáról írt:

"1. Julika gépeli a forgatókönyvet, a feliratokkal együtt. 2. Fries Erzsébet rajzol. 3. Magam tervezgetek..."

Ezek után Kovalovszki Júlia levele⁴⁸ érkezett: *"Banner Professzor úrral elkészítettük a kiállítás forgatókönyvét, itt küldöm. Azt hiszem, hogy el lehet igazodni rajta. (...) Ha már minden elő lesz készítve, lemegyek."*

Tábori postafordultával⁴⁹ beszámolt a dolgok békési menetéről:

"A forgatókönyvet továbbítottam Békéscsabára, hogy az Juhász Irénnél legyen, vagyis a további rendezőnél. (...) Mivel Juhász Irén vette kézbe a kiállítás rendezését, kérem szíveskedjék így vele mindent megbeszélni, hogy ne álljon elő kettős intézkedés. Persze az olyan munkát, amit itt helyben kell elvégezni, továbbra is elintézem. A nyitás időpontja még nincsen rögzítve, szíveskedjék azt Juhász Irénnel megállapítani, mert Ő fogja tudni, hogy mikorra készül el a kiállítás. Én csak azt kérdezem, hogy az ünnepélyes megnyitással kapcsolatban van-e János bátyámnak olyan kívánsága, hogy ki nyissa

---

⁴⁵ JMM. Irattár 44-5/1970. iktsz. Kelt: Békés, 1970. augusztus 13.

⁴⁶ JMM. Irattár 44-7/1970. iktsz. Kelt: Bp. 1970. VIII. 19.

⁴⁷ JMM. Irattár 44-8/1970. iktsz. Kelt: Bp. 1970. VIII. 28.

⁴⁸ JMM. Irattár 44-8-1/1970. iktsz. Kelt: Bp. 1970. aug. 31.

⁴⁹ JMM. Irattár 44-10/1970. iktsz. Kelt: Békés, 1970. szept. 5.

azt meg, és egyben ajánlatot is kérek a megnyitó személyére."

A kísérőlevél másolatának⁵⁰ tanúsága szerint Tábori ugyanezen a napon továbbította a forgatókönyvet a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságához, ezt jelezte is következő levelében⁵¹, s a megnyitó időpontjáról is újra tudakozódott:

"Gondolom, hogy János bátyám megadta a szükséges utasításokat Juhász Irénnek, és most már rajta áll a kiállítás szép és szakszerű megrendezése, amiben a fődolog az, hogy okvetlenül a Múzeumi Hónap alkalmával, azaz októberben nyíljon. Véleményem szerint október 10-e körül hozzá kellene fogni a munkához, ha 18-án, vagy 25-én nyitni akarjuk."

A hosszas levelezés, utánajárás, munka eredményeként létrejövő kiállítás végül október 25-én, Várak Békés határában címmel nyílt, s a megnyitóbeszédet⁵² maga Banner János mondta. Az ekkor már sokat betegeskedő professzornak ez volt utolsó nyilvános szereplése. Ekkor hangzott el örökérvényű gondolata:

"... a cserép igazat mond, ha helyette nem mi akarunk beszélni."

Utolsó e témával foglalkozó levelében⁵³ Tábori így írt:

---

⁵⁰ JMM. Irattár 44-11/1970. iktsz. Kelt: Békés, 1970. szept.5.

⁵¹ JMM. Irattár 44-9/1970. iktsz. Kelt: Békés, 1970. szept. 11.

⁵² A megnyitóbeszéd eredeti példányát múzeumunk őrzi, a gépelt szövegben Banner János sajátkezű javításaival, bejegyzéseivel: JMM Td. 88.8.1.

⁵³ JMM. Irattár 112-2/1970. iktsz. Kelt: Békés, 1970. nov. 10.

"A kiállítás visszhangja igen jó, itt Békésen. Mindenki meg van vele elégedve, és mondják, hogy már rég en be kellett volna azt az ásatást mutatni a békésieknek. Sokan igen örültek János bátyám megjelenésének is."

Ezután sokáig nem történt semmi változás a régészeti gyűjtemény állapotában, bár lakossági ajándékozások továbbra is történtek.

Régész szakemberként 1983-ban kerültem a békési múzeumhoz, s ekkor az 1969. óta gyűlő gyarapodást, 211 db-ot vettem nyilvántartásba. Mint említettem, az anyag nagy része sokáig csupán szórvány, szakmailag kevésbé értékes volt, régészeti kultúrák bemutatására azonban így is kiválóan alkalmas. Ezért az 1980-as évek végétől, régészeti gyűjteményünket szemléltető anyagként felhasználva, nagy sikerű múzeumi órákat tartottunk általános és középiskolásoknak különböző történelmi korokról. 1987-ben újra bemutatkozott a nagyközönségnek a múzeum eme szakága, az általam rendezett "Békési régészeti leletek" című kiállításon, amin ezúttal az intézmény saját anyagát állítottuk ki. Külön vitrinben szerepelt a békési törökkori palánk Magyar Nemzeti Múzeumból kölcsönzött anyaga. A leleteket és a kísérőszöveget a Kastélyzugban 1976-1980. között ásatásokat végző Gerelyes Ibolya, az MNM régésze állította össze számunkra. A megnyitóbeszédet a volt békési diák, a gyűjtemény első szakleltározója, Kovalovszki Júlia tartotta.

Az első, hivatalos ásatás során napvilágra került anyag leltározását 1990-ben saját, Rosszerdő-Laposa lelőhelyen végzett feltárásom leleteivel végeztem. Azóta öröndetesen gyarapszik tudományosan hiteles anyaggal is a békési múzeum, emellett újabb apróbb lakossági ajándékozások is történtek. 1991-ben dr. Szatmári Imre

békéscsabai régész vette nyilvántartásba saját 1989-es kastélyzugi kutatásának leleteit, több mint 1000 db (293 tétel), jobbra török-kori tárgyat.

1994-ben Díter-Csurka tanyai szondázó ásatásom 178 tételes szarmatakori anyagával bővült a gyűjtemény.

1998-ban az előző évi bejelentés alapján 1 hónapos leletmentést végeztünk a borosgyáni homokbánya bővítésre szánt területén. Szarmata település tárolóhelyeit, szemétgödreit, a településnél kissé későbbi (abba beleásott) szarmata temetőrészletet és szarmata anyaggal kevert Árpád-kori objektumokat találtunk. Legjelentősebbnek egy női sír leletei bizonyultak, ebből ezüst fülbevalópár, bronz torques (nyakperec), gyöngysor, kettős huzalkarperec került elő. Ekkor összesen 205 tételt leltároztunk be. A leletmentés anyagát a múzeum többi szarmatakori tárgyával együtt a tisztítás, restaurálás után nem sokkal a „Szarmaták Békés határában” című tárlaton a nagyközönség is láthatta. Ugyanakkor a megnyitó napjára megjelent múzeumunk Békési Téka sorozatában a kiállítás vezetője is.⁵⁴

2000-ben az ezredforduló tiszteletére új, a Nagyház 5 termét betöltő nagy állandó kiállítást rendeztünk. A városunk történetét és néprajzát bemutató, minden eddigénél átfogóbb tárlatot „Évszázadok viharában” címmel 2000. szeptember 17-én adtuk át a nagyközönségnek, a megnyitóra természetesen megjelent a kiállítás vezetője is.⁵⁵ A környékünkön ősidők óta megtelepült népek életét

---

⁵⁴ S. Turcsányi Ildikó: Szarmaták Békés határában, Békési Téka 16. szám, 1999.

⁵⁵ B. Szűcs Irén – S. Turcsányi Ildikó: Évszázadok viharában, Békési Téka 17. szám, 2000.

a magyar honfoglalásig végigkövető régészeti rész gyűjteményünk legszebb darabjait tárja a látogatók elé.

A legnagyobb gyarapodást a 2002-es esztendő hozta gyűjteményünk számára, tavasszal a szennyvízvezetékekkel érintett Kastélyzugban, nyáron és ősszel a Povád-zugi folyókanyarulat gátja mellé tervezett csatorna nyomvonalában végeztünk megelőző feltárást. A Kastélyzug utcában a törökkori palánkvár vizesárkai közötti pusztulásréteget vágta a nyomvonal, itt XVI-XVII. századi kerámia-töredékeket, kályhaszem-töredékeket és vízvezetékcsődarabokat találtunk. A leletanyagot 124 tételben leltároztuk be. Az itt előkerült leleteket a Békési Galériában kis folyosótárlat keretében az érdeklődőknek is megmutattuk.

A Povád-zugi határrészen tervezett csatorna nyomvonala fontos, a XIX. század közepe óta ismert őskori lelőhelyet metszett: a neolitikus tiszai kultúra (mintegy 5.500 éves) telljét. A megkutatott 800 méteres szakaszból 150 méter erre a már erősen lepusztult „lakódombra” esett, házalapok részleteit, szemétgödröket, kemencemaradványokat, sírokat fedeztünk fel itt. A feltárt gödrökben hatalmas mennyiségű neolitikus cserepet, néhány majdnem ép fazekat, bögrét, sok obszidiánpengét, kőbalta-töredékeket, agyagnehezékeket, csont munkaeszközöket találtunk. A kutatott terület további részein szarmata, illetve kevés későavar leletanyagot gyűjtöttünk. A rendkívüli mennyiségű anyagot 2826 tételben vettük nyilvántartásba. Hagyományainkhoz híven a nagyközönségnek is bemutattuk leletmentésünk anyagát a 2004. május 18-án a Nagyházban nyílt „Ötezer éves falu a Povád-zugban” című kiállításon, mely ma is nyitva

áll a régészet iránt érdeklődő látogatók előtt, a Széchenyi tér 6. szám alatt.

Gyűjteményünk jelenleg 6116 darabot számlál, vagyis elmondhatjuk, hogy mióta régész szakember dolgozik az intézményben, a szakanyag majdnem hétszeresére (887-ről 6116-ra) gyarapodott. 2004-ben a teljes anyag digitális tárgyfotózása is megtörtént, így nyilvánításunk minden szempontból naprakész. A gyarapodás nagy része hitelesen feltárt, a tudományos kutatás számára értékes, múltunk szempontjából beszédes leleteket jelent, melyeket megszólaltatva bátran magunkénak vallhatjuk László Gyula szavait:

„Alázatra késztetően szép dolog, hogy amit az egyik kor embere megtalál, az tudva-tudatlan öröklődik a következő korokra, s így mi is például szinte summája vagyunk mindannak, amit az emberiség eddig átélt és alkotott. Ezt tudva kiszabadulunk múlt napjainkból, és életünk az emberiség életévé tágu. Csodálatos dolog, ha az ember így láthatja önmagát!”

A BÉKÉSI TÉKA eddig megjelent számai

1. Nemes Dénes: Mitológiai történetek (1984)
2. Nemes Dénes: Veress Emlékszoba (1985)
3. Szűcs Irén: "Az vőfinek való regék, násznagynak való köszöntők" (Egy 19. századi kéziratos vőfélykönyv) (1985)
4. Rubint Ágnes: A békési polgári leányiskola története (1986)
5. Nemes Dénes: Adatok és gondolatok Békés szőlőtermesztése történetéhez I. (1986)
6. B. Szűcs Irén: A békési múzeum története (1992)
7. S. Turcsányi Ildikó: Céhes emlékek a békési múzeumban (1993)
8. Csukás Irén: Karacs Teréz Békésen (1993)

9. Kirner A. Bertalan: Békési dedósok (1887-1890) (1994)
10. B. Szűcs Irén - S. Turcsányi Ildikó: A békési tájház (1994)
11. S. Turcsányi Ildikó: Banner János Emlékszoza (1994)
12. B. Szűcs Irén: Jantyik Mátyás festőművész élete és munkássága (1995)
13. Turok Margit: Mítosz és valóság az Árpád-házi királyok tevékenységében (1996)
14. P. Szalay Emőke: Az üveg művészete (1997)
15. S. Turcsányi Ildikó: 1848 emlékezete Békésen (1998)
16. S. Turcsányi Ildikó: Szarmaták Békés határában (1999)
17. B. Szűcs Irén - S. Turcsányi Ildikó: Évszázadok viharában (2000)
18. Gyarmati Gabriella: A táj morfológiája (2000)
19. S. Turcsányi Ildikó: A 450 éves békési gimnázium története (2001)
20. Kirner A. Bertalan: Fejfák között száz falu temetőjében
Márton László: Temetkezési szokások Békésen (2002)
21. Végh Judit: A békési múzeum főkötetőgyűjteménye (2002)
22. B. Szűcs Irén: Szikszay Sándor aranykoszorús mézeskalácsos mester munkássága (2002)
23. Márton László: Nehéz kereset (Néprajzi írások, novellák) (2003)
24. Dankó Imre: Durkó Antal élete és munkássága (2003)
25. S. Turcsányi Ildikó: Békés város címerei (2004)
26. Mester Péter: Utcanévadó személyiségek Békésen
Vámos László: Békés közoktatásának, közművelődésének és egészségügyének fejlődése a várossá nyilvánítástól 2000-ig (2004)
27. Dankó Imre: Veress Endre élete és munkássága (2004)
28. B. Szűcs Irén: Békési népi gyermekjátékok (2004)
29. Márton László: Falvak, tanyák, puszták népi építésze (2004)

1. A gimnázium korábbi épülete, az ún. „Kollégium” 1924-ben. Emeleti helyiségeinek egyikében őrizték ekkoriban az iskolai „múzeum” anyagát.

2. Banner János „piskótái” a Jantyik Mátyás
Múzeum régészeti gyűjteményében

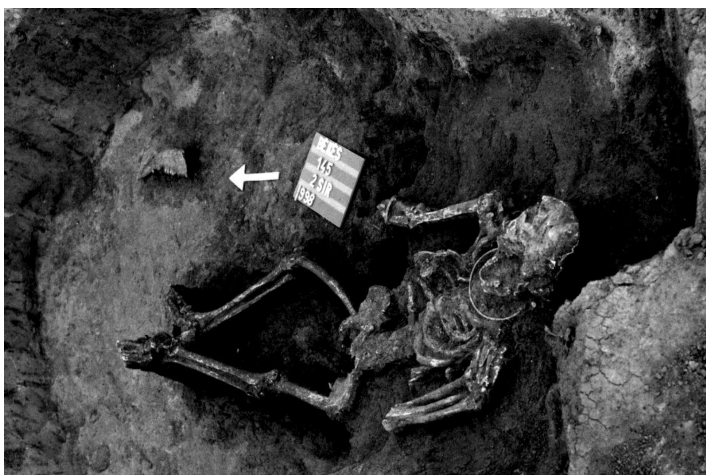
3. Banner János beszédet mond az 1970. október 25-én
„Várak Békés határában” címmel nyílt kiállítás ün-
nepélyes megnyitóján

4. Részlet az 1970-es „Várak Békés határában” című kiállításból

5. Kovalovszki Júlia megnyitja a "Békési régészeti leletek" című tárlatot, 1987. március 20-án

6. Az 1998. évi borosgyáni leletmentés ékszer-
mellékletes női sírja

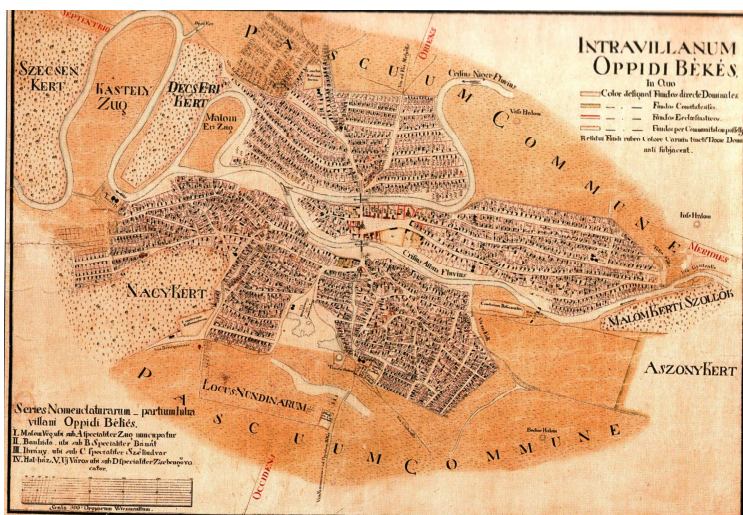
7. Szarmata edény a povádi ásatásból

8. A Povád-zugban élt neolitikus tiszai kultúra népének geometrikus mintákkal díszített agyagnehezéke, élén a hitvilágra jellemző, csak ritkán előkerülő emberábrázolással.

9. Neolitikus temetkezés a povádi ásatásból. A tiszai kultúra halottja a túlvilági útra szánt élelmiszerrel (edények) és ékszermelléklettel (alabástrom gyöngysor tengeri kagylóval) ellátva került sírba.

10. A Gyulai Levéltárban őrzött, XIX. század elején készült térképen a Kastély-zug kanyarulatában még jól láthatóak a törökkori palánkvár hármas vizesárkának nyomai.